

koji obuzima dva prva sveska, nalazi se običajno cjelokupno gradivo moralnoga bogoslovlja, dok se u drugom djelu (u trećem svesku) nalazi poglaviti predmet pastoralnoga bogoslovlja, t. j. nauka o svetim sakramentima. Razdioba gradiva mu je ova: 1. De ultimo fine. 2. De actibus humanis. 3. De legibus. 4. De conscientia. 5. De peccatis. Dovie kao i kod većine drugih pisaca. Ali iza toga slijedi 6. De virtutibus in genere. 7. De fide . . . 8. De spe . . . 9. De charitate . . . 10. De prudentia . . . 11. De iustitia . . . 12. De fortitudine . . . 14. De temperantia et vitiis oppositis. U prvom svesku nalazi se prvih deset traktata, a u drugom ova četiri posljednja. Traktat 11. De iustitia je najopširniji, a dijeli se na dvoje: de iure et de iustitia; tu se raspravlja običajno gradivo ove krjeposti, ali i de quinto et octavo decalogi praecepto i de contractibus. Drugi dio ovog traktata glasi: de partibus potentialibus virtutis iustitiae. Tu se ponajprije raspravlja de virtute religionis, gradivo praecepti I., II. et III. decalogi, a onda de virtutibus pietatis, observantiae, oboedientiae (seu de quarto decalogi praecepto), i napokon u kratko de gratitudine, vindicatione, affabilitate, de epikeia seu aequitate.

Što se tiče same obradbe, to je pisac doista priredio vrsno djelo, koje on čedno naziva „manuale“, ne samo „in usum scholarum“, već također in usum professorum, confessariorum et praedicatorum. On je uistinu slijedio svoga učitelja sv. Tomu Akvinca, iz čije je „Summa theol.“ kao iz čistog vrela crpao solidna načela moralnoga bogoslovlja. Načela sv. Tome su općenito prihvaćena u Crkvi katol., ali ovo djelo imade tu prednost, što su ta načela dosljedno provedena kroz cijelo gradivo. Za to i jesu piscu poglaviti auktoriteti oni znameniti bogoslovci starije dobe, koji su sv. Tomu dobro proučili i poznavali. Ali kraj svega toga pisac poznaje i sv. Alfonza i navodi ga kod svakog važnijeg pitanja.

Pisac poznaje i novije i najnovije autore, raspravlja i ona pitanja, koja nisu bila u vrijeme svetoga Tome na dnevnom redu. U raspravi

o pravu vlasništva poznaje on dobro ustanove građanskog zakona. Pitanja de dominio uxorum, filiorum, de inventione, praescriptione obraduje on i po ius Germanicum, ius Gallicum, ius Anglicum, ius Americae Septentrionalis, ius Austriacum, ius Italicum, ius Hispanicum i ius Helveticum. Iz svih ovih država imao je on slušatelja, pa je svakoga uputio na zakonske ustanove njegove domovine. Pisac umije izvrsno latinski, pravilno slaže izreke, izrazuje se jasno, nijedna mu riječ nije suvišna. Bila bi doista šteta, da su ova predavanja učenoga profesora ostala u rukopisu. Preporučujem ovo djelo osobito onima, koji žele pobliže da se upoznaju s naukom sv. Tome Akvinca.

Dr. Josip Pazman.

Hagemann, Dr. Georg: Logik und Noetik. Ein Leitfaden für akademische Vorlesungen sowie zum Selbstunterricht. (9. u 10. A., Herder, 1915.)

Poslije smrti Hagemannove (1903.) počeo je filozofijska njegova djela u novijim izdanjima prirediti Dr. A. Dyroff, profesor u Bonnu. Tako je već odmah 1904. godine izašla „Psihologija“ u 7. izdanju (iza toga je opet doživjela jedno izdanje). Sada je evo njegovim nastojanjem iznova obradjeno 9. i 10. izdanje Hagemannove „Logike i noetike“.

Ovoj je knjizi autor namijenio, da bude rukovodj za akademska predavanja i priručnik samouku, pak nam je prema tome i vrijednost knjige prosudjivati poglavito s didaktičkog gledišta. Hagemanna dakako ne ćemo isporučiti s modernim velikanima skolastičke filozofije, kaošto su n. pr. Mercier, Geysler i ostali. Mercierova noetika stvara novu školu, kojoj je možda najboljim učenikom Ch. Sentroufa ugledaju se u nj Jeannière, Geny, Monaco, Willems, Donat i mnogi drugi. U Njemačkoj opet Geysler (stojeći donekle pod uplivom E. Husserla) postavlja nove temelje skolastičkoj nauci o spoznaji. U ovu kategoriju ne ćemo brojiti Hagemannovu noetiku; ona je srodna s Gutberletovom, Braigovom i sličnima. Ali ovom se razredbom ne će da označi kriterij za ocjenu Hagemannovog filozofijskog rada uopće,

a noetike napose, već samo hoću da istaknem, u kojem okviru ima stručna kritika da promatra i ovo najnovije izdanje. Ako u ikojoj filozofijskoj disciplini, a to se navlastito u noetici očituje prema i znanstvena zasluga jednog autora ne samo u jačini duha, koji otvara nove vidike i utire nove putove, već jednako i u načinu, kojim dotični autor umije velike i veoma važne spoznajno-teoretske probleme primaknuti početničkom shvatanju. U tome bi imala da leži vrijednost Hagemannove noetike. I može se reći, da je ta svrha u dostatnoj mjeri polučena.

Prije svega je nužno da primijetim nešto glede samog naslova: „logika i noetika“. Ovo nijesu dvije zasebne nauke, koje bi imale posve odijeliti opseg proučavanja. Logika istražuje oblike i načine mišljenja, a noetika (i to opća noetika) ispituje vrijednost onih načela, na kojima se osniva sva naša sigurna spoznaja. Jedna od temeljnih zabluda novovječne, navlastito Kantovske filozofije, jest upravo ta, što spoznajne zakone ili načela smatra „čistim“ oblicima ili pravilima ljudskog mišljenja bez ikoje sveze s predmetima. Prema ovoj je pretpostavci logička vrijednost misaonih oblika ovisna o psihičkoj udezi ljudskog duha, pa zato i sva naša spoznaja samo toliko vrijedi, koliko smo ljudi, a nema objektivne ili apsolutne vrijednosti. Tako se eto prvim korakom zapada u antropologizam, koji je glavni protivnik skolastičke noetike. Stoga je nužno, da svaki skolastički autor smatra logiku i noetiku jedinstvenom naukom; to će reći, logika i noetika imaju zajedničku zadaću, da pokažu, kako misaoni oblici stoje u snošaju s predmetima, tako te ne može biti logički pravilnog mišljenja, koje ne bi išlo za nekom objektivnom spoznajom. Formalistički logičari govore samo o apriornim oblicima i normama mišljenja, a odne-maruju svezu mišljenja s predmetima. Polazeći s ovog stanovišta istovjetuju logičke i psihičke zakone mišljenja (psihologizam), a dosljedno onda ograničuju logičku vrijednost sve naše spoznaje na ljudski duh (antropologizam). Peripatetičko-skolastička pako noetika ide u prvom redu zatim, da dokaže apsolutnu vrijednost istinite

spoznaje; a to opet može postići samo uz pretpostavku, da se istinitost logičkih načela osniva na predmetima, a ne na psihičkoj našoj organizaciji. Zato mora skolastička logika upravo otpočeti dokazivanjem, da su misaoni oblici (pojmovi i sudovi) po naravi svojoj u svezi s predmetima. Na taj način ne može ni logika apstrahirati od snošaja s misaonim predmetima, a noetika rasudjuje taj snošaj napose.

Već iz ovoga lako je razabrati, koju zadaću ima držati na umu moderni pisac skolastičke logike — pa i u tom slučaju, ako se u svom radu ograniči jedino na didaktičke ciljeve. Prema tome je držiti izdavač Hagemannove logike morao u definiciji pojma (str. 43.) nešto jače napomenuti objektivnu reprezentaciju poimanja; dočim je kod nauke o sudu (str. 62.) posve dostatno istaknut intencionalni karakter sudjenja. Ostali su dijelovi logike dakako na tradicionalni način, ali za pouku veoma podesno obradjeni.

Noetika jest osnovna nauka za svu spekulativnu znanost. Metafizička pitanja o Bogu, o duši, o svijetu . . . ovisе o noetičkom istraživanju ljudske spoznaje. Mi ne znamo, da li ikoja metafizička istina imade vrijednosti, dogod ne znamo, da li ljudska spoznaja može potpunom izvjesnošću segnuti izvan empiričkih granica. Što više, mi ne znamo da li uopće egzaktna znanost imade apsolutnu, o ljudskom duhu neovisnu vrijednost, dogod nijesmo iznašli adekvatni razlog naravne i znanstvene sigurnosti. Noetika dakle mora u svom istraživanju početi neovisno o metafizici i psihologiji. Ali time još nije metodičko pitanje riješeno. Zar ćemo početi istraživati istinitu spoznaju polazeći s predmnijeve, da čovjek uopće nije kadar posjedovati istinitu spoznaju? Ovu tvrdnju apsolutnog skepticizma obara usebno iskustvo i praktički život. Metodičkim pako dvoumljem nipošto nije ugrožena sigurna i istinita spoznaja; mi možemo fingirati neizvjesnost u nekom pitanju, da dodjemo do jasnijeg i dubljeg odgovora. Ali Descartesov princip treba odmah u početku noetike zabaciti. To čini i Hagemann, te usvaja „tri temeljne istine“ skolastičkog dogmatizma. U novije doba je ovo pitanje

polaznog stanovišta u istraživanju noetičkih problema postalo veoma aktuelno Mercierovom kritikom „pre-tjeranog dogmatizma“, ali se izdavač nije na to osvrtao.

Osim ovog metodičkog pitanja raspravlja se još u 1. dijelu noetike o kriteriju istine. Ovo je, rekosmo, glavni problem noetike i za to mu kod izradbe treba posvetiti najviše pažnje. U pitanju o kriteriju istinite odnosno o motivu sigurne spoznaje diferencira se subjektivistički relativizam i skolastički objektivizam. Svi oni razni nazori u povjesti filozofije, koji stavljaju motiv sigurne spoznaje u misaoni subjekat ili u narav mišljačevu, moraju dosljedno učiti, da je svaka sigurna spoznaja relativna, t. j. da vrijedi za čovjeka, u koliko je čovjek. Skolastička pako nauka dokazuje, da se motiv sigurnosti nalazi u objektivnom bitku, pa zato je logička istina objektivne ili apsolutne vrijednosti. Ovu temu morao bi bio autor u svom 1. dijelu jasnije i potpunije obraditi. § 6. (str. 177.) ima toj zadaći da posluži, ali niti je ovdje umjesno govoriti isključivo o idealizmu, niti se dostatno opaža dokazna sila skolastičkog stanovišta u pitanju o apsolutnoj i relativnoj vrijednosti istine.

Proti idealizmu dokazuje skolastički realizam (u 2. dijelu), da su naši pojmovi u svezi s realnim (transubjektivnim) svijetom. U pitanju o čutilnom izvoru spoznaje zastupa Hagemann t. zv. umjereni realizam. Treći napokon odsjek određuje granice ljudskoj spoznaji. U odgovoru na ovo pitanje nalazi skolastička metafizika svoje uporište protiv modernom pozitivizmu i agnosticizmu. Tu je opet autor u skladu s dojakošnjom skolastičkom naukom sveo doseg ljudske spoznaje na granice bitka uopće.

Stvarno je dakle u čitavoj knjizi provedeno skolastičko stanovište, a to je dakako najveća prednost ove knjige. Oblik skolastičkog dokazivanja ne usvaja Hagemann upravo zato, jer namjenjuje svoju knjigu širem čitateljstvu. U tu svrhu piše jasno i zanimljivo, a ujedno potiče na samostalno proučavanje. I ovo najnovije izdanje „logike i noetike“ može se dakle u tom smislu preporučiti.

Dr. S. Zimmermann.

Roger Bacon Essays Contributed by Various Writers on the Occasion of the Commemoration of the Seventh Centenary of his Birth Collected and Edited by A. G. Little. U osmini: VIII + 426 str. — 1914. Cijena ukoričeno: 16 shillings (= oko 20 kr. austr. vrijed.) kod: The Clarendon Press, Oxford (England).

Prošle se godine obdržavala u Oxfordu proslava sedamstogodišnjice rođenja franjevačkog velikana Fra Rogera Bacon-a. Cijeli učenjački svijet nastojao je, da što dostojnije bude zastupan pri toj proslavi, kojom se htjelo iskazati dužnu počast sredovječnom katoličkom geniju. Ideja je proslave potekla iz čisto znanstvenih krugova tako, da možemo vesela srca ispostaviti, da i današnji velikani ne zadiru od katoličke nauke, koju je nekada širio i Franjevac Bacon. Svrha je proslavi bila trojaka: podignuće spomenika Fra Rogeru Baconu po Mr. Hope Pinker-u u oksfordskom sveučilišnom Museum-u; objelodanjenje jedne knjige, koja će donijeti preglednu sliku Baconove djelatnosti na znanstvenom polju; i osnutak fonda za objelodanjivanje Bacon-ovih spisa. U glavnomu se može reći, da je proslava prilično postigla, za čim se išlo. To nam dokazuje i knjiga, koju je objelodanio sveuč. prof. Little uz sudjelovanje svjetskih učenjaka i poznavatelja Bacon-ove osobnosti. Knjiga sadržaje više osebnih studija, značajnih za studij Baconovih djela.

I. Na prvom se mjestu ističe studija spomenutog sveuč. prof. Littlea pod naslovom: „Introduction on Roger Bacon's Life and Works“ (1—32 strani). Tuj učeni izdavač raspravlja o životu i djelima Fra Rogera. On misli, da je Bacon rođen u Ilchester-u oko god. 1214. Malo tačnih hronoloških podataka znamo iz njegovog života: oko 1230. do 1235. mora da je Bacon učio na oksfordskom sveučilištu, gdje je stekao grad magister artium. U ovo je doba Bacon stupio i u franjevački red. Iste je valjda god. 1235. počeo naučavati na pariškim